

**ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ԱԿՏՐԵՍԻԱԿԱՆ ՆԵՐԳՐԱՎՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ԿՐԹԱԿԱՆ ՈՒ ՏԱՐԻՔԱՅԻՆ ԴԺՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ***

ԱՍՏՂԻԿ ՍԵՐՈՒՅՄԱՆ, ԷՂԻՏԱ ԱՈՒՔԵԼՅԱՆ

Ուսանողների ակադեմիական ներգրավվածությունը կարևոր նշանակություն ունի կրթական գործընթացի կազմակերպման և արդյունավետության համար: Դրա ուսումնասիրությունը այսօր բարձրագույն կրթության արդիական հիմնախնդիրներից է: Այդ տեսանկյունից կարևոր է հետազոտել ուսանողների կյանքի ուսումնական և ոչ ուսումնական այն դժվարությունները, որոնց սովորաբար նրանք բախվում են իրենց տարիքային զարգացման տվյալ փուլում, և որոնք ազդում են ներգրավվածության աստիճանի վրա: Հոդվածի նպատակն է վեր հանել ուսանողների ակադեմիական ներգրավվածությանը նպաստող ու խանգարող գործոնները՝ պայմանավորված տարիքային առանձնահատկություններով և ուսումնառության դժվարություններով: Հետազոտության ընտրանքը ՀՀ տարբեր բուհերի, բակալավրիատի և մագիստրատուրայի 18-25 տ. 180 ուսանողներ են, որոնց 61%-ը իգական սեռի ներկայացուցիչ են: Համաձայն ստացված արդյունքների՝ ակադեմիական ներգրավվածության համար նշանակալի են ձևավորվող հասունության գործոններից ինքնակենտրոնացումը, իսկ սոցիալական ներգրավվածության համար՝ կյանքի դժվարություններից բացասական հույզերը, ոչ արդիական կրթական միջավայրը, հաղորդակցման դժվարությունները: ԵՎ ակադեմիական, և՛ սոցիալական ներգրավվածության համար կանխորոշիչ նշանակություն ունի ուսանողների ՄՈԳ-ը: Հետազոտության արդյունքները օգտակար կլինեն բուհերի կրթական քաղաքականության մշակման գործընթացում, ինչպես նաև նոր կրթական պրակտիկաների ներդրման արդյունավետությունը գնահատելու համար:

Բանալի բառեր – ակադեմիական ներգրավվածություն, սոցիալական ներգրավվածություն, կյանքի դժվարություններ, ձևավորվող հասունություն, ուսումնական դժվարություններ

Ակադեմիական ներգրավվածություն

Ուսանողների ներգրավվածության ուսումնասիրությունը այսօր բարձրագույն կրթության արդիական հիմնախնդիրներից է, որն ուշադրության կենտրոնում էր դեռ 20-րդ դարի երկրորդ կեսից: «Ակադեմիական ներգրավվածություն» հասկացությունը փորձել են սահմանել տարբեր հետազոտողներ, որոնցից ավելի տարածված է Ասթինի հայե-

* Հետազոտությունը իրականացվել է ՀՀ ԳԿ-ի 20RF-164 և ՀՀՌՀ (ՌԴ) 20-513-05014 գիտական ծրագրի շրջանակներում:

ցակարգային մոտեցումը¹: Ներկայումս հետազոտողների մեծ մասը այն մեկնաբանում է որպես ուսանողների կողմից ակադեմիական փորձի ձեռք բերման վրա ծախսած ժամանակի և էներգիայի քանակ, ինչպես նաև այն հոգեբանական ջանքը, որը ուսանողը ներդնում է սովորելու, հասկանալու, գիտելիքներ, հմտություններ ձեռք բերելու համար: Տվյալ երևույթը կրթական, ուսումնական արդյունավետ աշխատանքի կարևոր մասն է²: Բազմաթիվ հետազոտություններ վկայում են, որ ակադեմիական ներգրավվածության բարձր մակարդակ ունեցող ուսանողները ապահովում են բարձր առաջադիմություն, ավելի մոտիվացված են և գրանցում են ավելի լավ արդյունքներ, քան նրանք, որոնց ներգրավվածության մակարդակը ցածր է³: Ուսանողների ներգրավվածությունը սերտորեն կապված է ուսման մոտիվացիայի հետ: Այնուամենայնիվ, Ասթինը տարբերակում է այս երկու տերմինները՝ նշելով, որ ուսանողների ներգրավվածության հայեցակարգում վարքային ասպեկտը կարևոր տեղ է զբաղեցնում: Ըստ նրա՝ այնքան էլ կարևոր չէ, թե ինչ է մտածում կամ զգում անձը, այլ կարևոր է այն, թե նա ինչ է անում, ինչպես է իրեն պահում. դա է, որ սահմանում և ներկայացնում է ներգրավվածությունը⁴: Փեյսը կիրառում է «ջանքի որակ» տերմինը «ուսանողների ներգրավվածություն» բառի փոխարեն: Իր հայեցակարգում ուսանողի կողմից վերապատրաստման համար ծախսված ջանքերը և դրանց ժամանակային արտահայտությունը կարելի է համարել որակի գնահատման հիմնական չափանիշ⁵: Ըստ Նյումանի՝ ուսանողական ներգրավվածությունը նշանակում է ավելին, քան պարզապես առաջադրանքները կատարելը և դասախոսների ու կուրսընկերների կողմից բարձր գնահատականներ ու սոցիալական ճանաչում ստանալը: Շատ ուսումնասիրություններ ցույց են տվել, որ ուսանողները մեծ քանակությամբ հոգեբանական էներգիա են ներդնում՝ հետևելով տարբեր ընթացակարգերի և կատարելով առօրյա առաջադրանքներ՝ առանց նյութը հասկանալու և նշանակալի հմտությունների զարգացման⁶:

Ուսանողների ներգրավվածությունը կարևոր խնդիր է կրթության ոլորտում, քանի որ այն օգնում է հաստատելու համալսարանի՝ որպես

¹ Տե՛ս **Astin A.** (1984), Student Involvement: a Developmental Theory for Higher Education // *Journal of College Student Development*. Vol. 25. No. 4, էջ 518-529:

² Տե՛ս **Малышенок Н.** Студенческая вовлечённость: почему важно изучать процесс обучения, а не только его результат? // *Мониторинг университета*. № 6, էջ 11-21:

³ Տե՛ս **Alexander W. A.** (1999), Student Involvement: A Developmental Theory for Higher Education, *Journal of College Student Development*, Vol 40 No. 5, September/October, էջ 518-529, **Jang H.**, Supporting students' motivation, engagement and learning during an uninteresting activity. *Journal of Educational Psychology*, 208, էջ 798-811, **Малышенок Н.**, նշվ. հոդվածը:

⁴ Տե՛ս **Astin A.**, նշվ. հոդվածը:

⁵ Տե՛ս **Pace R.** (1984), Measuring the Quality of College Student Experiences. An Account of the Development and Use of the College Student Experience Questionnaire. Los Angeles: Higher Education Research Institute Graduate School of Education University of California, էջ 4-21:

⁶ Տե՛ս **Малышенок Н.**, նշվ. հոդվածը:

ինստիտուցիոնալ միջավայրի և ուսանողի վարքագծի, ուսումնառության արդյունքների միջև կապը, ինչպես նաև բնութագրելու ուսանողների վերաբերմունքը իրենց ուսմանը⁷:

Ձևավորվող հասունության տարիքային զարգացման փուլ

2000–ականների սկզբին Ջ. Արնետը հրատարակեց տարիքային զարգացման մասին հոդվածներ, որտեղ առաջին անգամ գիտական կիրառման հայեցակարգում մտցվեց «ձևավորվող հասունություն» տերմինը: Այժմ այս հայեցակարգն ունի լայն մատենագիտություն: Արնետն առաջարկել է այս շրջանը դիտարկել անցումային: Առաջին հրապարակման մեջ Արնետը պնդում էր, որ այս ժամանակաշրջանը կարելի է անվանել «վաղ հասունության» կայուն շրջան⁸:

Իր հոդվածում Արնետը նշում է, որ ձևավորվող հասունությունը չի մտնում ոչ դեռահասության և ոչ էլ երիտասարդության տարիքային զարգացման փուլի մեջ, այլ տեսականորեն և էմպիրիկորեն տարբերվում է երկուսից էլ ու գտնվում է դրանց մեջտեղում⁹: Ձևավորվող հասունության տարիքն առանձնանում է սոցիալական դերերից և նորմատիվ ակնկալիքներից հարաբերական անկախությամբ: Սա մի փուլ է, երբ անձը դուրս է եկել մանկության և պատանեկության կախվածությունից, սակայն դեռևս չի մտել հասուն տարիքին բնորոշ պարտականությունների մեջ: Ձևավորվող հասունության փուլում գտնվող անձանց բնորոշ է կյանքի մի շարք ոլորտների ուսումնասիրումը, ինչպիսիք են սերը, աշխատանքը, աշխարհայացքը: Տարիքային այս փուլում ապագայի մասին քիչ բան է որոշված, տեղի են ունենում փորձարկումներ տարբեր ոլորտներում, կան բազմաթիվ հնարավորություններ ինքնադրսևորման և ինքնաարտահայտման, քան կյանքի ցանկացած այլ ժամանակահատվածում¹⁰:

Ըստ Արնետի՝ «ձևավորվող հասունություն» տարիքային զարգացման փուլը բնութագրվում է 5 տարբերակիչ հատկանիշներով.

- Ինքնության ուսումնասիրման տարիք: Գլխավոր առանձնահատկությունն այն է, որ դա այն ժամանակն է, երբ երիտասարդներն ուսումնասիրում են իրենց կյանքի հնարավորությունները տարբեր ոլորտներում, հատկապես սիրո և աշխատանքի, և այդ ընթացքում ա-

⁷ Տե՛ս **Малышова Н., Геннадьевна Н.** «Студенческая вовлеченность» как социальное явление: теория и методология исследования тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 22.00.01, էջ 25:

⁸ Տե՛ս **Поливанова К. Н.** (2016), Детство в меняющемся мире // Современная зарубежная психология. Том 5, № 2. doi: 10.17759/jmfp.2016050201, էջ 7:

⁹ Տե՛ս **Arnett J.J.** (2007), Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good for? // Journal compilation, Society for Research in Child Development Volume 1 Number 2, էջ 68–73:

¹⁰ Տե՛ս **Arnett J.J.** (2000), Emerging Adulthood: A theory of Development from the late teens through the twenties. American Psychologist, 55 (5), էջ 18-25, **Arnett J.J.** (2004), Emerging Adulthood: The winding road from the late teens through the twenties. New York: Oxford University Press, էջ 20:

վելին են իմանում այն մասին, թե ովքեր են իրենք և ինչ են ուզում կյանքից¹¹:

▪ Անկայունության տարիք: Փոփոխությունները տեղի են ունենում շատ արագ: Այդ պատճառով այս փուլում երիտասարդները գիտեն, որ մշտապես պետք է ունենան պլան Բ, և այն ծրագրերը, որոնք որ կազմվել են, ենթակա են վերափոխման մոտակա տարիներին¹²:

▪ Ինքնակենտրոնացման տարիք: Սկսում են ապրումակցել այլ անձանց, հասկանալ այլոց հույզերն ու մտքերը և այդ կերպ նաև ավելի լավ են ճանաչում իրենց, կարողանում կենտրոնանալ իրենց անձի, հույզերի վրա: Մեփական անձի վրա կենտրոնանալով և ազատվելով ծնողների ու հասարակության կողմից առաջնորդվող առօրյայից՝ երիտասարդները փորձում են որոշել, թե ինչ են ուզում անել, ուր են ուզում գնալ և ում հետ են ուզում շփվել, նախքան այդ ընտրությունները կսահմանափակվեն ամուսնությամբ, երեխաների հետ կապված խնդիրներով և կարիերայով¹³:

▪ Միջակայքում զգալու տարիք: Ձևավորվող հասունության փուլում գտնվող շատ անձինք ասում են, որ իրենք իրենց վրա են վերցնում պատասխանատվությունը, բայց դեռևս իրենց լիովին չափահաս չեն զգում: Այսինքն՝ նրանք այլևս դեռահասներ չեն, սակայն լիովին չափահաս և հասուն էլ չեն: Մինչ ինքնավստահ դառնալը, պատասխանատվություն ընդունելը, որոշումներ կայացնելը և ֆինանսապես անկախ դառնալը երիտասարդները իրենց զգում են միջանկյալ դիրքում պատանեկության և չափահասության միջև¹⁴:

▪ Հնարավորությունների տարիք¹⁵: Տարիքային այս փուլում լավատեսություն է տիրում: Նրանց մեծ մասը կարծում է, որ լավ հնարավորություններ ունի ապրելու «ավելի լավ, քան իրենց ծնողները» և ունենալու ավելի մեծ ձեռքբերումներ: Աշխատանքի հնարավորությունները, սոցիալական ներգրավվածությունը, անձնական հարաբերությունները նրանց համար թվում են հասանելի¹⁶:

Արնետը նշում է, որ ձևավորվող հասունության փուլը համընդհանուր մեկ տարիքային զարգացման փուլ չէ, որը կարող է գոյություն ու-

¹¹ Տե՛ս **Konstam V.** (2007), *Emerging and young Adulthood Multiple Perspectives*, *Diverse Narratives*, Springer Science+Business Media, LLC, 2007, **Reifman A., Arnett, J. J., Colwell M. J.,** (2007), *Emerging Adulthood: Theory, assessment, and application*. *Journal of Youth Development*, 2 (1), էջ 1-12:

¹² Տե՛ս **Arnett J.J.** (2006), *Emerging Adulthood: Understanding the new way of coming of age*. In J. J. Arnett & J. L. Tanner (Eds.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century*, DC: APA Books, Washington, էջ 3–19, **Arnett J.J.** (2000), նշվ. հոդվածը, **Hornblower M.** (1997), *Great expectations*. *Time*, 129(23), June 9, էջ 58-68:

¹³ Տե՛ս **Arnett J.J.** (2006), նշվ. հոդվածը, **Arnett J.J.** (2000), նշվ. հոդվածը:

¹⁴ Տե՛ս նույն տեղը: **Reifman A., Arnett, J. J., Colwell M. J.** (2007), *Emerging Adulthood: Theory, assessment and application*. *Journal of Youth Development*, 2 (1), էջ 469-480:

¹⁵ Տե՛ս նույն տեղը:

¹⁶ Տե՛ս **Arnett J.J.** (2000), նշվ. հոդվածը, **Reifman A., Arnett, J. J., Colwell M. J.** (2007), նշվ. հոդվածը, **Hornblower M.** (1997), նշվ. հոդվածը:

ներառյալ բոլոր մշակույթներում: ուստի, ձևավորվող հասունության փուլը հավանական է բարձր զարգացած արդյունաբերական կամ հետարդյունաբերական երկրներում: Նման երկրները պահանջում են բարձր մակարդակի կրթություն: Իսկ այն երկրներում, որտեղ ավելի վաղ տարիքում են ամուսնանում, սովորաբար երիտասարդները չեն շարունակում իրենց կրթությունը կամ կիսատ են թողնում: Այսպիսով, ըստ Արնետի, հնարավոր է, որ մինչև 21-րդ դարի վերջը ձևավորվող հասունության տարիքը լինի նորմատիվ շրջան ամբողջ աշխարհում, թեև այն ամենայն հավանականությամբ տարբեր կլինի ինչպես երկրների ներսում, այնպես էլ երկրների միջև¹⁷:

Արնետը նշում է, որ ձևավորվող հասունության տարիքում կրթությունը ձեռք է բերում բոլորովին նոր նշանակություն: Ըստ նրա՝ այս տարիքի անձինք պետք է մտածեն այն մասին, թե այդ կրթությունը ինչպես կպատրաստի իրենց աշխատանքի¹⁸:

Հիմնվելով Արնետի մոտեցման վրա՝ կարող ենք նշել, որ ձևավորվող հասունության փուլի անձանց համար կրթական համակարգում ներգրավվածությունը կարող է կարևոր լինել նաև նոր շփումների և հարաբերությունների հաստատման առումով, այսինքն՝ նրանց ակադեմիական ներգրավվածության վրա կարող է ազդել կրթական համակարգում սոցիալական ներգրավվածությունը:

Հետազոտության կազմակերպում և մեթոդների ընտրություն

Հետազոտության ընտրանքում 180 ուսանողներ են, որոնք սովորում են ՀՀ տարբեր բուհերի (ԵՊՀ, ՀՊՏՀ, ԵՊԲՀ, ՀՊՃՀ, ՀՊՄՀ, ՀՖԿՄՊՀ) բակալավրիատում և մագիստրատուրայում: Ընդհանուր հետազոտական ընտրանքում ներառվել են 18-25 տարեկան 110 իգական և 70 արական սեռի ներկայացուցիչներ:

Հարցարանային փաթեթը ներառում է 3 մեթոդիկա: Առաջին հարցարանը *ուղղված է ակադեմիական ներգրավվածությանը*: Դրանում նկարագրված են 20 պնդումներ, որոնք վերաբերում են ուսանողների՝ ուսումնական գործընթացում ներգրավվածությանը: Յուրաքանչյուր մասնակից պետք է նշի, թե դրանցից որը որքանով է բնութագրական իրեն: Գնահատումը իրականացվում է 1-5 բալային սանդղակով:

Ակադեմիական ներգրավվածությունը վեր հանող հարցարանը հնարավորություն է տալիս առանձնացնելու ներգրավվածության մի քանի սանդղակներ.

- Ակադեմիական ներգրավվածության,
- Օնլայն ներգրավվածության,
- Կոգնիտիվ ներգրավվածության,
- Սոցիալական ներգրավվածության,

¹⁷ Տե՛ս **Arnett J.J.** (2000), նշվ. հոդվածը:

¹⁸ Տե՛ս նույն տեղը:

- Արտալսարանային ներգրավվածության,
- Հասակակիցների հետ ներգրավվածության:

Այս սանդղակները ամբողջացրել ենք երկու գործոնների խմբի մեջ՝ ակադեմիական ներգրավվածության և սոցիալական ներգրավվածության: Առաջինում միավորվել են ակադեմիական, կոգնիտիվ և օնլայն ներգրավվածությունների սանդղակների հարցերը: Սոցիալականի մեջ միավորվել են դասախոսների հետ ներգրավվածության, հասակակիցների հետ ներգրավվածության, հուզական ներգրավվածության և արտալսարանային ներգրավվածության սանդղակների հարցերը¹⁹: ԵՊՀ «Անձ և սոցիալական միջավայր» լաբորատորիայում մեթոդիկաները մշակվել, տեղայնացվել և վալիդացվել են, չափվել են հոգեմետրիկ պարամետրերը, և իրականացվել է գործոնային վերլուծություն, որը ցույց է տվել, որ բոլորը գործոնները միավորվել են երկուսի մեջ:

Հաջորդ հարցարանը ուղղված է ձևավորվող հասունության տարիքային զարգացման փուլին, որում հետազոտվողները պետք է մտածեն իրենց կյանքի այս փուլի մասին: «Այս փուլ» ասելով՝ նկատի ունենք ներկա ժամանակահատվածը՝ գումարած մի քանի տարի առաջ և մի քանի տարի հետո: 1-4 միավորանոց սանդղակով պետք է գնահատվեն ստորև բերված արտահայտությունները՝ նշելով իրենց անհամաձայնության/համաձայնության աստիճանը տվյալ արտահայտությանը, որը նկարագրում է իրենց կյանքի այս փուլը: Օրինակ, եթե որոշ չափով համաձայն են, որ կյանքի այս փուլը իրենց համար «ուսումնասիրության և որոնումների փուլ է», ապա պետք է ընտրեն 3 միավորը՝ «ավելի շուտ համաձայն եմ» տարբերակը, և այդպես շարունակ: Ներկայացված են 31 պնդումներ²⁰:

Երրորդ մեթոդիկական կյանքի դժվարություններին ուղղված հարցարանն է: Վերջինս բաղկացած է 42 պնդումից, որոնք նկարագրում են կյանքի և կրթական գործընթացի տարբեր ասպեկտներին առնչվող դժվարություններ: Ուսանողները պետք է նշեն, թե որ դժվարություններին են բախվել ուսումնառության տարիներին՝ տալով «այո» և «ոչ» պատասխաններ («այո» պատասխանի համար տրվում է 1 միավոր, «ոչ»-ի համար՝ 0): Առանձնացվել են 6 բաղադրիչներ

1. բացասական ապրումներ և հույզեր,
2. կրթական սթրես,
3. ոչ արդիականացված կրթական միջավայր,
4. սթրեսային իրականություն,
5. միջանձնային հաղորդակցության դժվարություններ,

¹⁹ Տե՛ս **Karen C. H. Z., Beverley J. W., Ronnel B. K., Johnson C. H. Li, Tony S. H. Ch.** (2018), Higher Education Student Engagement Scale (HESES): Development and Psychometric Evidence, Springer Science+Business Media, LLC, part of Springer Nature 2018, Springer Science+Business Media, LLC, part of Springer Nature, էջ 219-244:

²⁰ Տե՛ս **Reifman A., Arnett, J. J., Colwell M. J.** (2007), նշվ. հոդվածը:

6. ընդհանրական կոմպետենցիաների պակաս ²¹:

Անդրադառնանք ձևավորվող հասունության և ակադեմիական ներգրավվածության հարցարաններից ստացված տվյալներին (*տե՛ս աղյուսակ 1 և 2*):

Ձևավորվող հասունության հարցարանը, ինչպես արդեն նշել ենք, բաղկացած է 6 բաղադրիչներից, որտեղ միջին թվաբանական ամենաբարձր ցուցանիշները ապահովել են փորձարկումների/հնարավորությունների բաղադրիչը ($M=3,33$, $n=180$, $SD=0,52$) և ինքնակենտրոնացման բաղադրիչը ($M=3,29$, $n=180$, $SD=0,58$): Կարող ենք նշել, որ մեր հետազոտական ընտրանքի համար ձևավորվող հասունության տարբեր բաղադրիչներից հատկապես այս երկու բաղադրիչներն են ավելի ակտուալ իրենց տարիքային զարգացման փուլի համար: Ամենացածր ցուցանիշը գրանցվել է նշված հարցարանի անկայունության բաղադրիչի ցուցանիշների դեպքում ($M=2,48$, $n=180$, $SD=0,66$):

Աղյուսակ 1

Նկարագրական վիճակագրություն. ձևավորվող հասունության բաղադրիչներ

	Միջին	Ստ. շեղում
Ինքնության ուսումնասիրում	3,29	0,54
Փորձարկումներ/ հնարավորություններ	3,33	0,52
Անկայունություն	2,48	0,66
Այլոց վրա կենտրոնացում	2,85	0,70
Ինքնակենտրոնացում	3,27	0,58
Մեջտեղում լինելու զգացողություն	3,07	0,64

Աղյուսակ 2

Նկարագրական վիճակագրություն. ակադեմիական ներգրավվածության բաղադրիչներ

	Միջին	Ստ. շեղում
Ակադեմիական ներգրավվածություն	3,62	0,85
Սոցիալական ներգրավվածություն	2,94	0,92

Ակադեմիական ներգրավվածության հարցարանի դեպքում ակադեմիական/կոգնիտիվ ներգրավվածության միջին թվաբանական ցուցանիշները ավելի բարձր են ($M=3,62$, $n=180$, $SD=0,85$), քան սոցիալական ներգրավվածության ցուցանիշները ($M=2,94$, $n=180$, $SD=0,92$): Կարող ենք

²¹ Տե՛ս **Ա. Գրիգորյան, Ա. Մերոբյան, Ն. Խաչատրյան**, Ուսանողների կյանքի դժվարությունների ուսումնասիրման հարցարանի մշակում և հոգեչափողական բնութագրերի վերլուծություն, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, հոգեբանություն», 2022, № 2, էջ 63-74:

նշել, որ մեր հետազոտական ընտրանքում ներառված ուսանողները ավելի շատ ներգրավված են կրթության ակադեմիական/կոգնիտիվ մասում, քան սոցիալական շփումներում: Ուսումնասության ժամանակ ուսանողները բախվում են ակադեմիական և ոչ ակադեմիական մի շարք խնդիրների, դժվարությունների, որոնք ազդում են նրանց առաջադիմության, ուսումնական գործընթացում ներգրավման վրա:

Աղյուսակ 3

Սկարագրական վիճակագրություն. կյանքի դժվար իրավիճակների բաղադրիչներ

	Միջին	Ստ. շեղում
Բացասական հույզեր և ապրումներ	4,31	2,01
Կրթական սթրես	3,38	1,56
Ոչ արդիականացված կրթական միջավայր	3,71	2,25
Սթրեսային իրականություն	3,97	2,02
Կոմպետենցիաների պակաս	2,66	1,67
Հաղորդակցման դժվարություններ	0,65	0,97

Ինչպես երևում է աղյուսակ 3-ից, մեր հետազոտական ընտրանքում կյանքի դժվարություններից ամենաբարձր ցուցանիշներ են գրանցել բացասական հույզերն ու ապրումները ($M=4,31$, $n=180$, $SD=2,01$) և սթրեսային իրականությունը ($M=3,97$, $n=180$, $SD=2,02$): Ինչպես արդեն նշեցինք, առաջին խմբի մեջ են մտնում հավասարակշռության, ինքնակարգավորման պահպանման դժվարությունները, և այն բոլոր դժվարությունները, որոնք հանգեցնում են կրթական սթրեսի: Իսկ սթրեսային իրականության մեջ առանձնացնում ենք և՛ ուսումնական գործունեության, և՛ կյանքի այլ ոլորտների վրա դրա ազդեցությունը, ինչպես օրինակ՝ պատերազմ, համավարակ, մտերիմ մարդկանց հիվանդություններ, կորուստ և այլն: Ամենացածր ցուցանիշները առկա են հաղորդակցման դժվարությունների բաղադրիչում ($M=0,65$, $n=180$, $SD=0,97$), ինչի վրա հիմնվելով կարող ենք նշել, որ մեր հետազոտական ընտրանքում ուսանողները ավելի շատ բախվում են նշված մնացած դժվարություններին և ավելի քիչ ունենում են հաղորդակցման դժվարություններ:

Ուսանողների ակադեմիական ներգրավվածության վրա կրթական և տարիքին բնորոշ դժվարությունների գործոնները պայմանավորող նշանակությունը պարզելու համար իրականացրել ենք հիերարխիկ ռեգրեսիոն վերլուծություն: Մոդելում ընտրել ենք անկախ փոփոխականների հետևյալ հաջորդականությունը. առաջին մակարդակում՝ ժողովրդագրական որոշ ցուցանիշներ՝ որպես վերահսկվող փոփոխականներ, և ՄՈԳ-ը (սեռը, աշխատանքի առկայությունը, ուսման նպատակով տանից հեռանալու հանգամանքը), երկրորդ մակարդակում՝ կյանքի դժվարությունները, երրորդում՝ ձևավորվող հասունությունը:

Որպես կախյալ փոփոխական ընտրվել են ակադեմիական և սոցիալական ներգրավվածությունները (*տե՛ս աղյուսակ 4*):

Վերլուծության արդյունքների համաձայն՝ ակադեմիական ներգրավվածության ռեգրեսիոն մոդելի բացատրական նշանակությունը 25% է ($F=4.727$; $p<0.0001$): Ակադեմիական ներգրավվածության համար վիճակագրորեն նշանակալի կանխորոշիչ դեր է ունեցել ՄՈԳ-ը ($B=0.094$; $p<0.001$), տարիքային զարգացման գործոններից՝ ինքնակենտրոնացումը ($B=0.435$; $p<0.05$), կյանքի դժվարությունների գործոնները մոդելի համար նշանակալի չեն եղել: Ընդ որում՝ ՄՈԳ-ը և ինքնակենտրոնացման գործոնը դրականորեն են պայմանավորում ակադեմիական ներգրավվածությունը, վերջինս մեծանում է, երբ ձևավորվող հասունության փուլում գտնվող անձի ինքնակենտրոնացման մակարդակը բարձր է, և նա ունի բարձր ուսումնական առաջադիմություն, բարձր միջին որակական գնահատական:

Աղյուսակ 4

Ակադեմիական և սոցիալական ներգրավվածությունը պայմանավորող գործոնների վերհանում

Քայլ	Անկախ փոփոխականներ	Կախյալ փոփոխականներ					
		Ակադեմիական ներգրավվածություն			Սոցիալական ներգրավվածություն		
		<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Beta</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Beta</i>
1	Սեռ	,127	,159	,072	,090	,143	,047
	Կրթ. տանից հեռու	-,100	,148	-,056	,062	,136	,032
	ՄՈԳ	,094	,022	,375***	,059	,020	,214***
	Աշխատանք	-,105	,143	,060	,095	,129	,050
2	Բացասական հույզ.	-,027	,049	-,062	-,104	,044	-,218**
	Կրթական սթրես.	-,066	,050	-,120	,042	,044	,071
	Ոչ արդի. կրթ. միջ.	-,012	,038	-,031	-,106	,034	-,255**
	Հաղորդակցման դժվ.	,014	,041	,033	,006	,038	,157**
	Սթրես. իրական.	,129	,079	,146	,151	,070	,012
Կոմպետ. պակաս	,008	,045	,015	-,015	,041	-,026	
3	Ինքնության ուսում.	-,049	,205	-,031			
	Փորձարկումներ	,182	,223	,109			
	Անկայունություն	-,067	,118	-,051			
	Այլոց վրա կենտր.	,001	,120	,001			
	Ինքնակենտրոնացում	,435	,207	,291**			
Մեջտեղում զգաց.	,099	,143	,073				
	<i>Adjusted R Square</i>						<i>,255</i>
	<i>F change</i>						<i>4,729***</i>
							<i>,137</i>
							<i>4,093***</i>

$p^* < 0.05$, $p^{**} < 0.01$, $p^{***} < 0.001$

Ըստ վերլուծության արդյունքների՝ ռեգրեսիոն մոդելի բացատրական նշանակությունը սոցիալական ներգրավվածության դեպքում 16% է ($F=1.795$; $p>0.10$): Տարիքային զարգացման գործոնները նշանակալի չեն

եղել մոդելի համար, նշանակալի են միայն ժողովրդագրական տվյալները և կյանքի դժվարությունները, այդ պատճառով մեկնաբանել ենք այն մոդելը, որտեղ տարիքային զարգացման գործոններն ընդգրկված չեն: Ռեգրեսիոն մոդելի բացատրական նշանակությունը տվյալ մոդելի դեպքում 14% է ($F=4,093$; $p=0,001$): Համաձայն ստացված տվյալների՝ սոցիալական ներգրավվածության համար նշանակալի կանխորոշիչ դեր է ունեցել ՄՈԳ-ը ($B=0,059$; $p<0,05$), կյանքի դժվարությունների գործոններից բացասական հույզերը և ապրումները ($B=-0,104$; $p<0,05$), ոչ արդիականացված կրթական միջավայրը ($B=-0,106$; $p<0,05$) և հաղորդակցման դժվարությունները ($B=0,151$; $p<0,05$), տարիքային զարգացման գործոնները նշանակալի չեն եղել: Ընդ որում՝ բացասական հույզերն ու ապրումները և ոչ արդիականացված կրթական միջավայրը հակադարձ ազդեցություն ունեն սոցիալական ներգրավվածության վրա, այսինքն՝ ինչքան քիչ են արտահայտված այս գործոնները, այնքան բարձր է ուսանողների սոցիալական ներգրավվածությունը: Իսկ հաղորդակցման դժվարությունները դրականորեն են պայմանավորում սոցիալական ներգրավվածությունը, այսինքն՝ որքան շատ են արտահայտված լինում ուսանողի հաղորդակցման դժվարությունները, այնքան ավելի է նա փորձում սոցիալապես ներգրավվել համալսարանում: Ինչպես ակադեմիական, այնպես էլ սոցիալական ներգրավվածության դեպքում ՄՈԳ-ը ունի դրական ազդեցություն, այսինքն՝ որքան բարձր է լինում այն, այնքան ավելի բարձր է ուսանողների սոցիալական ներգրավվածությունը:

Այսպիսով, ամփոփելով ստացված տվյալները, կարող ենք ասել, որ ակադեմիական ներգրավվածության համար նշանակալի են ձևավորվող հասունության տարիքային գործոնը, և նշանակալի չեն կյանքի դժվարությունները: Սա նշանակում է, որ տարիքային առանձնահատկությունները կանխորոշիչ են եղել ակադեմիական ներգրավվածության համար, ընդ որում՝ դրականորեն: Ընդհակառակը՝ տարիքային զարգացման այս ամբիվալենտության մեջ նշանակալի են տվյալ տարիքային փուլին բնորոշ դրական՝ զարգացմանը միտված գործոնները, օրինակ՝ ինքնակենտրոնացումը, և դա նշանակում է, որ ուսանողին, երիտասարդին պետք է տալ տարածություն, ժամանակ և հնարավորություն ինքնաճանաչման, ինքնահասկացման, ինքնագնահատման ու ինքնաարժևորման համար: Կարևոր է ընդգծել, որ այս տարրերը անձնային զարգացման աճի մեջ ունեն կարևոր դեր և նպաստում են ակադեմիական ներգրավվածությանը, ինչը էական պայման է ուսումնական առաջադիմության համար: Սրանով էլ կարող ենք բացատրել անձնային զարգացման այս գործոնների և ուսումնական, մասնագիտական կրթության ստացման կապի կարևորությունն ու որոշիչ լինելը:

Ի տարբերություն ակադեմիական ներգրավվածության՝ սոցիալական ներգրավվածության դեպքում նշանակալի են կյանքի դժվարությունները, և նշանակալի չեն ձևավորվող հասունության տարիքային

գործոնները: Մա նշանակում է, որ միջավայրում ընդգրկվելու, սոցիալական ներգրավվածության համար, որի էությունը ուսանողի կողմից սոցիալական վարքագծի գրված և չգրված օրենքերին հետևելն է, դասաժամերին և արտալսարանային խմբակներին, միջոցառումներին ակտիվորեն մասնակցելը, հասակակիցների և դասախոսների հետ հաղորդակցվելն ու փոխգործակցելը, էական են այն դժվարությունները, որոնց բախվում է երիտասարդը, ուսանողը, մասնավորապես՝ իր բացասական ապրումներն ու հույզերը և ոչ արդիականացված կրթական միջավայրը: Բացասական հույզեր և ապրումներ պսելով նկատի ունենք ուսանողի հուզական տարբեր դժվարությունները՝ ներառյալ հուզական հավասարակշռությունը, ինքնատիրապետումը, ինչպիսիք են, օրինակ, քննությունների, առաջադիմության հետ կապված տազնապր, սթրեսային ապրումները, ինչպես նաև էկզիստենցիալ խնդիրները՝ պայմանավորված մասնագիտության հանդեպ հիասթափությամբ, անիմաստության զգացմամբ, մոտիվացիայի թուլացմամբ: Փաստորեն, այս խմբի դժվարությունները մարտահրավերային են ուսանողների հոգեկան առողջության պահպանման առումով: Իսկ ոչ արդիականացված կրթական միջավայրը ենթադրում է ուսումնական գործընթացի վատ կազմակերպումը, ոչ արդիական մասնագիտական գիտելիքը և գրականությունը, ոչ այնքան կոմպետենտ դասախոսները, վատ դասավանդումը, գնահատման չափանիշների անորոշությունը և այլն: Հետևաբար, նշված դժվարությունները բացասաբար են ազդում սոցիալական ներգրավվածության վրա: Իսկ մեկ այլ դժվարություն՝ հաղորդակցման դժվարությունը, դրականորեն է պայմանավորում ուսանողի սոցիալական ներգրավվածությունը, այսինքն՝ նման դժվարության բախվելիս ուսանողը փորձում է, ձգտում է սոցիալապես ներգրավվել համալսարանում:

Հիմնվելով ստացված տվյալների վրա՝ կարող ենք ասել, որ ուսանողների ներգրավվածությանը նպաստում են մի շարք գործոններ: Այսպես, ակադեմիական ներգրավվածության համար կարևոր են անձնային և տարիքային զարգացմանը բնորոշ առանձնահատկությունները, մասնավորապես՝ ինքնակենտրոնացման բարձր մակարդակը և միջին որակական գնահատականի բարձր լինելը: Ինչ վերաբերում է սոցիալական ներգրավվածությանը, ապա այստեղ, բացի ՄՈԳ-ից, կարևոր է կյանքի դժվարությունների, այլ ոչ թե տարիքային առանձնահատկությունների դերը: Բացասական հույզերն ու ապրումները, ոչ արդիական կրթական միջավայրը խանգարում են, որ ուսանողը սոցիալապես հնարավորինս ներգրավված լինի ակադեմիական միջավայրում: Հետաքրքրական է, որ հաղորդակցման դժվարությունները նպաստում են սոցիալական ներգրավվածության բարձր մակարդակին, ինչը բացատրվում է նրանով, որ տվյալ դժվարությունը հաղթահարելու համար ուսանողը հնարավորինս ընդլայնում ու բարելավում է իր սոցիալական շփումները բուռնում:

АСТХИК СЕРОБЯН, ЭДИТА АРАКЕЛЯН – Академическая вовлеченность студентов: влияние образовательных и возрастных трудностей. – Академическая вовлеченность студентов важна для организации и эффективности образовательного процесса. Исследование студенческой активности – одна из актуальных проблем высшего образования сегодня, которая находится в центре внимания со второй половины XX века. С этой точки зрения важно рассмотреть академические и неакадемические трудности в жизни студентов, с которыми они обычно сталкиваются на данном этапе своего возрастного развития и которые влияют на степень вовлеченности. Цель статьи – выявить факторы, способствующие или препятствующие учебной вовлеченности студентов в силу возрастных особенностей и трудностей в учебной деятельности. Выборку исследования составили 18-25-летние учащиеся различных вузов РА, имеющие степень бакалавра и магистра (180 студентов, 61% из которых женщины). Согласно полученным результатам, факторы становления взросления, а именно самофокус, значимы для академической вовлеченности, а жизненные трудности, конкретно негативные эмоции, несовременная образовательная среда, трудности общения – для социальной вовлеченности. Оценки имеют определяющее значение как для академической, так и для социальной вовлеченности студентов. Результаты исследования будут полезны в процессе разработки образовательной политики вузов, а также при оценке эффективности внедрения новых образовательных практик.

Ключевые слова: академическая вовлеченность, социальная вовлеченность, жизненные трудности, становящаяся взрослость, учебные трудности

ASTGHİK SEROBYAN, EDITA ARAKELYAN – Students' Academic Engagement in Higher Education: The Role of Age and Education-Related Challenges. – The academic engagement of students is important both for the organization and for the effectiveness of the educational process. The purpose of the article is to identify the role of the factors that promote or prevent the educational activity of students. The main factors that are taken into consideration are age characteristics and difficulties in educational activities. The study sample consisted of 18-25-year-old students of various universities of the RA with bachelor's and master's degrees (180 students, 61% of whom are women). According to the results, Self-Focus is positively significant for academic engagement. Negative emotions in a non-modern educational environment are positive predictors and Communication difficulties are predictors for social engagement. Grades are crucial for both the academic and social engagement of students. The results of the study will be useful in the process of developing the educational policy of universities, as well as in assessing the effectiveness of the introduction of new educational practices.

Keywords: academic engagement, social engagement, life difficulties, emerging adulthood, academic difficulties